

kında bilgi sahibi olmak gibi. Beyzâvî ve Ebüssuûd gibi müfessirler de aynel-yakîni en kesin bilgi mertebesi kabul ederler (*Envârü't-tenzîl*, IV, 691; *Tefsîr*, IX, 196).

Sûfiler aynel-yakîn teriminin, yukarıda ifade edilen ve objektif bilgileri içeren mânâsına ilgisiz kalarak bu terimi keşf ve ilhamla meydana gelen tasavvufi yahut sübjektif bilgi ve vahiy yoluyla elde edilen bilgi anlamında kullanmışlar; böylece ilme'l-yakîni peygamberler ile keşf ve ilhamla mazhar olmuş ve ilere inhisar ettirmişlerdir. Hücûvîrî, sûfilerin aynel-yakînden ölüm hakkındaki bilgileri kastettiklerini belirtir. Ona göre aynel-yakîn, ölüme hazırlanmış olan âriflerin üns sayesinde kazandıkları özel bir makam olup yakînî makamların ikincisini teşkil eder (*Keşfü'l-mahcûb: Hakkîkat Bilgisi*, s. 533).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "eynel-yakîn" md.; Tehânevi, *Keşşâf*, "yakîniyyât" md.; *Müsned*, I, 215, 271; Buhârî, "Tevhîd", 24; Hücûvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 533; Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1981, s. 219-220; İbnü'l-Cevzî, *Zâdû'l-mesr*, IX, 220; a.mlf., *Nûzhetü'l-a'yûn*, s. 634-635; Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr*, VII, 37, 40; XXXII, 79; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, İstanbul 1282-83, IV, 691; İbn Haldûn, *Şifâ'ü's-sâ'il* (nşr. Muhammed b. Tâvî et-Tançî), İstanbul 1957, s. 45; Şeyhzâde, *Hâşiye 'alâ Tefsîri'l-Kâdî Beyzâvî*, İstanbul 1282-83, IV, 691; Ebüssuûd Efendi, *Tefsîr*, Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî), I, 33; IX, 196; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Bulak 1281, s. 389-390; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 201; IX, 6059; *el-Mu'cemü's-şâfi*, s. 1251-1252; Cemîl Salibâ, *el-Mu'cemü'l-felsefî*, Beyrut 1982, II, 112.

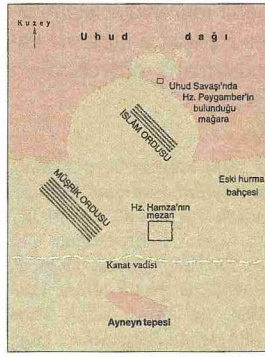
YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

AYNEYN

(عَيْنَيْن)

Hz. Peygamber'in Uhud Savaşı'nda okçuları yerleştirdiği tepe.

Adını, eteğinde bulunan iki su kaynağından (ayn) aldığı tahmin edilen Ayneyn tepesi, Medine'nin 5 km. kuzeyinde Uhud dağına çok yakın bir mevkiye bulunmaktadır ve aralarında Kanat vadisi yer almaktadır. Uhud Savaşı'nda (625) Hz. Peygamber sol tarafına aldığı bu tepeye, düşman kuvvetlerinin arkadan saldırımlarını ve Medine'ye girmelerini önlemek için Abdullah b. Cübeyr kumandasında elli kişilik bir okçu birliği yerleştirmişti. Bundan dolayı kaynaklarda "Cebelü'r-rumât" (okçular tepesi) diye de anılır. Hz. Peygamber'in kesin emrine rağmen okçuların burayı terketmesi savaşın neti-

Ayneyn tepesinin krokisi

cesini değiştirdiği için bu güne "yevmü Ayneyn", bu yıla da "âmü Ayneyn" (Buhârî, "Meğâzî", 23) denilmiştir (daha geniş bilgi için bk. UHUD GAZVESİ). Ayrıca Bahreyn'de Ayneyn adını taşıyan bir akarsu, Yemen'de de bir dağı bulunduğu kaynaklarda zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Meğâzî", 23; İbn Hişâm, *es-Sire*, III, 62; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 39-42; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), II, 507-510; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 173-174, 180; M. Hamîdullah, *Hz. Peygamberin Savaşları ve Savaş Meydanları* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1981, s. 104, 108-114.

AHMET ÖNKÂL

AYNÎ, Ayıntablı

Ayıntablı Seyyid Hasan
(1766-1837)

Manzum lugatı ve tarih düşürmesiyle meşhur olan divan şairi.

Dürrü'n-nizâm adlı eserindeki bir kayıttan Antepli Dikeçzâde Hasan Çelebi'nin oğlu olduğu anlaşılan şair, *Nazmü'l-cevâhir*'inde 1180 (1766) yılında Ayıntab'da (Gaziantep) doğduğunu bildirmektedir. Yine burada, yirmi yaşlarında okumaya ilgi duyduğunu, şiire dair bilgileri öğrendikten sonra 1790'da İstanbul'a gidip şairler arasında kendisini gösterdiğini ifade etmektedir. Esad Efendi *Bağçe-i Safâ-endûz*'da onun memleketinde kunduracı çıraklığı yaptığını söyler. Şeyhülislâm Ârif Hikmet, Ayıntab'daki ayaklanmalardan korkarak 1783'te Maraş'a geçtiğini, burada dört yıl kaldığını, ayrıca Elbistan ve Dârende'de ikişer yıl ikamet ettiğini kaydeder. Ancak Fevziye Abdullah Tansel Aynî'nin Dârende'deki ikametini bir yıl olarak göstermektedir (*İA*, II, 73-74).

Aynî'nin İstanbul'a geldikten sonra 1791'de Sultan Ahmed Medresesi'ne devam ettiği, Galata Mevlevihânesi'nin ta-

miri münasebetiyle yazdığı tarih kıtasını nakleden Cevdet Paşa'dan öğrenilmektedir. Ârif Hikmet'in verdiği bilgilerden, Aynî'nin burada mantık ve riyâziye dersleri gördüğü anlaşılmaktadır. Yine Ârif Hikmet, onun Dürrizâde Mehmed Ârif Efendi'nin ikinci defa şeyhülislâm oluşuna düşürdüğü tarih dolayısıyla *mülâzemet**e nâil olduğunu ifade eder. Nitekim *Dürrü'n-nizâm*'da da yedi yıllık medrese tahsilinden sonra 1210'da (1795) evlenip aynı yıl mülâzım olduğu, üç yıl sonra ise kadılığa geçtiği ve on beş yıl kadı olarak hizmet ettiği kayıtlıdır. Saraya ve devlet ricâline sunduğu şiirler Aynî'nin ikbalinde şairliğinin önemli bir rol oynadığını gösterir. Nitekim bir çocuğunun doğumu münasebetiyle II. Mahmud'a sunduğu kaside dolayısıyla padişah tarafından mücevher nişanla taltif edilerek "mümeyyizü's-suarâ" tayin edilmiştir (1251/1835). Hicrî 1252 yılını tebrik maksadıyla yazdığı tarih şiiri de mülkâfatlandırılmıştır.

Aynî'nin ilk görevi Rumeli Kazaskerliği Dairesi'ndedir. Kısa bir süre Matbaa-i Âmire musahhihliğinde de bulunduktan sonra Tayyar ve Râmiz paşaların *hâfız-ı kütüb**lük hizmetlerine girmiştir. Son olarak 1831'de Bâbü'l-deki memurlara Arapça ve Farsça okutmakla görevlendirildi (Fatin, s. 309). S. N. Ergun, Esad Efendi'nin Aynî hakkında *Tezkire*'sinde yer alan kasıtlı ve küçük düşürücü ifadelerini nakletmişse de bu ithamlara katılmadığı anlaşılmaktadır; hatta Esad Efendi'nin şairin *Sâkinâme*'sine yazdığı takrizde onu takdir ettiğini belirtmektedir (bk. *Türk Şairleri*, II, 602-607). Yine S. N. Ergun, Aynî ile Sürûrî'nin birbirlerine çirkin hicviyeler yazdıklarını da kaydetmektedir. Ancak *Hezeliyyât-ı Sürûrî*'de (s. 138-152) görülen bu hicviyelere Aynî'nin verdiği karşılıklar elimizde yoktur.

Aynî İstanbul'da ölmüş ve Galata Mevlevihânesi'ne gömülmüştür. Bazı kaynaklar biraz da bu sebeple onun Mevlevî olduğunu kaydedersen de bizzat kendisi *Dürrü'n-nizâm*'ında Celvetî, *Nazmü'l-cevâhir*'inde ise Nakşî olduğunu açıkça bildirmektedir. Anlaşıldığına göre önce Bursa'da İsmâil Hakkı Bursevî'nin halifelerinden Hikmetizâde'ye intisap ederek Celvetî, daha sonra ise Nakşî olmuştur.

Devrin divan şairleri arasında dikkate değer bir şahsiyet olan Aynî, A. H. Tanpınar'ın belirttiği gibi, bâriz bir Şeyh Galib tesirini asrındaki şiir modalarıyla ol-

dukça çözü, ihmalci bir üslup ve ilhamla birleştirmiş, kaside ve tarih manzumelerinde devrindeki yeniliklerin yankıları önemli yer tutan bir şairdir. Matbu divanında da yer alan işretnâme veya sohbetnâme denilebilecek bir mesnevisinde, bizde Batı sazlarından ilk defa bahseden bölümlerle kıyafet değişikliğini söz konusu ederek bunun en çarpıcı görünümü olan fes hakkındaki hicvileri, bu tür özellikler taşıyan eserleri arasındadır. Türk edebiyatında manzum tarih düşürmede Sürûî'den sonra en başarılı şair kabul edilen Aynî'nin divanının yarısına yakın kısmı tarih manzumelerine ayrılmıştır. Ayrıca başta *Târîh-i Atâ* olmak üzere Lutfî ve Cevdet Paşa tarihlerinde de onun çeşitli vesilelerle düşürdüğü birçok tarih bulunmaktadır. Nef'î ve Nâbî'den de etkilenen Aynî'nin diğer şiirleri tarih manzumeleri kadar başarılı değildir. Bunlardan başka XVIII ve XIX. yüzyıl şairlerinden Nedîm, Sâmî, Selâm Tâhir, Bağdatlı Esad, Vak'anüvis Pertev, Fâtih Hanım, Hâlet Efendi ve İzzet Molla'ya nazîreleri vardır. İzzet Molla onu çok takdir etmiş, hatta onunla müsterek gazeller söylemiştir.

Eserleri. 1. *Divan*. Oldukça hacimli olan divanı *Dîvân-ı Belâgat-unvân-ı Aynî* adıyla basılmıştır (İstanbul 1258). Müzehhep bir yazma nüshası ise Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Hüsrev Paşa, nr. 577). Divanın baş tarafında mesnevi şeklinde yazılmış olan iki manzume dikkat çekicidir. Bunlardan biri içki ve işret meclisi üzerine, öbürü de Arap, Fars ve Osmanlı şairleri hakkındadır. III. Selim'in katli dolayısıyla terciibend şeklinde yazdığı mersiye, dönemi-ne göre bu nevin başarılı örneklerinden

sayılır. Başta III. Selim ve II. Mahmud olmak üzere devrin diğer ileri gelenlerine yazdığı kasideler, Fevziye Abdullah'ın ileri sürdüğü gibi onun dalkavukluğunu göstermez. Divanda Farsça şiirleri de vardır. 2. *Sâkinâme*. Divanıyla birlikte basılan ve içinde yer yer değişik nazım şekilleri kullanılmakla beraber aruzun "me-fâilün mefâilün feülün" kalıbıyla yazılmış olan 1500 beyitlik bir mesnevidir. Eserin başında devrin tanınmış bazı şairlerinin takrizleri vardır. 3. *Dürrü'n-nizâm*. *Nazmü'l-cevdâhîr*'in ilk şeklidir. Eserin adı, yazılış tarihi olan 1226'ı (1811) göstermektedir. Esas sözlük kısmı "fâilâtün fâilâtün fâilün" vezniyle yazılmış mesnevi tarzındaki bu lügat, yirmisi kitabın tertibini anlatan "100 iltizâmat" üzere yazılmıştır. 1300 beyit olan eserde Arapça, Farsça ve Türkçe 10.000 kadar kelime mevcuttur. Her kıtanın ilk beytinde esmâ-i hüsnâdan biri ve bir peygamber adı zikredilir. Eser her biri yirmi sayfalık beş cüzden meydana gelir. İlk defa Ö. Asım Aksoy tarafından bulunarak ilim âlemine tanıtılmış olan eserin bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndedir (TY, nr. 5493). 4. *Nazmü'l-cevdâhîr*. Aynî'nin 1820'de tamamladığı bu eser de mesnevi tarzında ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla yazılmış 1300 beyitlik manzum bir sözlüktür. Her mısradaki Arapça, Farsça ve Türkçe eş anlamlı kelimelerin sıralandığı bu lügat iki defa basılmıştır (İstanbul 1241, 1250). 5. *Nusretnâme*. Aynî'nin yeniçeriliğin kaldırılmasıyla ilgili olarak mesnevi şeklinde ve aruzun "fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla kaleme aldığı bir eserdir. Ârif Hikmet bu eserin 1000 beyit olduğunu kaydetmişse de S. N. Ergun'un bildirdiğine göre Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emîrî, nr. 1331) bulunan bir nüsha 431 beyittir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde de bir nüsha vardır (TY, nr. 6125).

BİBLİYOGRAFYA:

Esad Efendi, *Bağçe-i Safâ-ındûz*, İÜ Ktp., TY, nr. 2095, vr. 54^{a,b}; Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî, T, nr. 789, vr. 50^{a,b}; Fâtih, *Tezkire*, s. 309; Cevdet, *Târîh*, V, 260; VI, 291; VII, 95, 219; Lutfî, *Târîh*, V, 27, 42; *Sicill-i Osmânî*, III, 613; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 3233; *Osmanlı Müellifleri*, II, 322; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 602-607; Koca-türk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 589-590; Tan-pınar, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 92-93; Özege, *Katalog*, I, 286; III, 1309; Fevziye Abdullah, "Aynî", *İA*, II, 73-74; Ömer Asım Aksoy, *Hasan Aynî ve Nazmü'l-cevdâhîr*, Gaziantep 1959; a.mlf., "Dürrü'n-nizâm ve Nazmü'l-cevdâhîr", *TDAY Belleten* (1960), s. 144-171.

İSMAİL ÜNVER

AYNÎ, Bedreddin

(بدرالدین العینی)

Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ)
Bedrüdîn Mahmûd b. Ahmed
b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî
(ö. 855/1451)

Türk asıllı Hanevî fakihî,
tarihçi, hadis ve dil âlimi.

Aynî'nin büyük dedesi Ahmed XIV. yüzyılın başlarında Ankara'dan göçerek Halep'e yerleşmiş, babası orada doğmuştur. Aynî ise ailesinin daha sonra yerleştiği Ayıntab'da (Gaziantep) 17 (veya 26) Ramazan 762 (21 Temmuz 1361) tarihinde doğdu. Bir ulemâ ailesine mensup olan Aynî ilk tahsilini memleketinde yaptı. Ayıntab kadısı olan babasından fıkıh okudu ve bir süre onun yerine kadılık yaptı. 1382'de babasının vefatından sonra Ayıntab'dan ayrılarak Besni, Kâhta ve Malatya'da tahsiline devam etti. Halep'te Cemâl el-Malatî ve Kudûs'ta Alâ es-Sîrâmî'den ders aldı. Daha sonra da bu hocasıyla birlikte Kahire'ye gitti ve hocası tarafından Berkûkiyye Tekkesi'ne yerleştirildi. Sîrâmî'nin vefatına kadar bu tekkede kalan ve bazı görevleri yürüten Aynî'nin bu münasebetle tasavvufî olan ilgisinden söz edilir. Kahire'de Sirâceddin el-Bulkînî, Zeynüddin el-İrâkî, Nüreddin el-Heysemî ve Ebû'l-Feth el-Askalânî gibi devrin önde gelen âlimleri başta olmak üzere birçok hocadan ders aldı.

Daha sonra Kahire'ye yerleşen Aynî, ilmî sahada adını duyurmaya başladı ve yöneticiler nezdinde itibar kazanarak muhtelif resmî görevlere getirildi. İlk olarak 801 (1398-99) yılında el-Melikü'z-Zâhir Berkuk tarafından tarihçi Makrîzî'nin yerine Kahire muhtesibîliğine tayin edildi. Bu görevinden birkaç defa alınan ve tekrar tayin edilen Aynî 803'te (1400-1401) el-Melikü'n-Nâsir Ferec tarafından daha çok Memlûk sultanlarının kurmuş olduğu vakıfların idaresiyle görevli bir kurum olan nâzirü'l-ahbâsîliğe (evkaf nâzirliği) getirildi. Bu arada Mahmûdiyye Medresesi'nde fıkıh okutmaya başladı. Sultan el-Melikü'l-Müeyyed tahatta geçtiğinde (1412) gözden düşerek evkaf nâzirliğinden alındı ise de bir süre sonra tekrar bu göreve getirildi. 1416 yılında yine muhtesibliğe tayin edildi. el-Melikü'l-Müeyyed ile Kudûs Seferi'ne katılan ve onun nezdindeki mevkiini daha da güçlendiren Aynî, sultan tarafından 1420'de Konya'ya Karamanoğlu Ali Bey'e elçi olarak gönderildi. Aynî'nin Mü-

Ayıntablı
Aynî'nin
Dürrü'n-nizâm
adlı
eserinin
ilk sayfası
(İÜ Ktp., TY,
nr. 5493)